

دیالکتیک جهان‌شمولی و نسیت فرهنگی در اهداف توسعه پایدار

محسن عبدالهی^۱، سید امیرمحمد ابوترابی^۲

پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۰۵/۰۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۳/۱۹

چکیده

«توسعه پایدار» مفهومی است که به‌طور مداوم در حال تکامل و توسعه بوده و با اینکه دارای معانی و تعاریف متفاوتی است، اما محور غالب این تعاریف در «تعهد به برآوردن نیازهای حال و آینده‌ی مردم، به همراه شناخت ظرفیت محدود اکولوژیکی زمین» جمع‌گردیده و مورد پذیرش قرار گرفته است. دستور کار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار، دارای ۱۷ هدف کلان می‌باشد. نگارندگان در این مقاله، اهداف هفده‌گانه توسعه پایدار را به سه ابرهدف «حقوق بشر بنیان»، «محیط‌زیست بنیان» و «ساختار بنیان» مقوله‌بندی نموده و ابرهدف حقوق بشر بنیان را در پرتو دو رویکرد نسبی‌گرایی و جهان‌گرایی مورد بررسی قرار دادند. ابرهدف حقوق بشر بنیان، مجموعه‌ای از اهداف دستور کار ۲۰۳۰ است که به‌صورت صریح یا ضمنی به موضوع حقوق بشر مرتبط است. غالب اهداف مندرج در این دستور کار به موضوع مهم حقوق بشر اشاره دارد. در راستای اجرای این اهداف باید به دو رویکرد نسبی‌گرایی و جهان‌گرایی که نقطه مقابل هم هستند توجه نماییم. تعامل و تقابل تر و سنتز این دو مفهوم، ایجادکننده دیالکتیکی مفهومی و سنتزی کاربردی خواهد بود. این مقاله، با هدف کمک به تصمیم‌گیری و اجرای هرچه بهتر اهداف توسعه پایدار در ج.ا.ایران، به دنبال این سؤال است که: «آیا دستور کار ۲۰۳۰ به نسبی‌گرایی در اجرای ابرهدف حقوق بشر بنیان توجه داشته است؟». مقاله حاضر با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و بر اساس اسناد رسمی و معتبر کتابخانه‌ای و الکترونیکی ملی و بین‌المللی در بازه سال‌های ۲۰۱۵م. تا ۲۰۲۴م. به این نتیجه می‌رسد که رویکرد نسبی‌گرایانه، در بخش‌های مختلف دستور کار، حتی در موضوع پرچالش حقوق بشر و ابرهدف حقوق بشر بنیان نیز مورد توجه قرار گرفته است و دولت‌ها می‌توانند بر اساس آن، اهدافی که با رویکرد نسبی‌گرایانه تنظیم شده است را بر اساس شرایط و وضعیت ملی خود دنبال و اجرا نمایند. این رویکرد می‌تواند تأثیر بسیار زیادی بر عملکرد ج.ا.ایران در اجرای متناسب این اهداف بگذارد.

واژگان کلیدی: اهداف توسعه پایدار، حقوق بشر، محیط‌زیست، جهان‌شمولی، نسبی‌گرایی.

۱. دانشیار گروه حقوق بشر و حقوق محیط زیست، دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

رایانامه: Mo_abdollahi@sbu.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری رشته حقوق بین‌الملل دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

رایانامه: Abootorabi.ir@gmail.com

۱. مقدمه

هرگاه، دو دیدگاه فلسفی در تضاد با همدیگر باشند، کُنشی خردگرایانه که آن دو را در یک نظریه جدید جمع کند، رخ می‌دهد که همان «دیالکتیک» است و آن، راهی برای کشف حقیقت با در نظر گرفتن نظریه‌های مخالف می‌باشد.^۱ برای فهم بهتر این پدیده در خصوص اهداف توسعه پایدار ابتدا باید چستی توسعه پایدار را درک و سپس بررسی کرد که چگونه دو رویکرد مطلق‌گرا و نسبی‌گرا در متن مصوب اهداف توسعه پایدار مجمع عمومی و متعاقباً رویه دولت‌ها در اجرای این سند، باعث تعدیل یکدیگر شده‌اند.

اهداف توسعه پایدار، در سال ۲۰۱۵م. ذیل دستورالعمل جدیدی برای جهان، تنظیم و تبیین شد. در هفتمین نشست مجمع عمومی سازمان ملل متحد در ۲۵ سپتامبر ۲۰۱۵م.، رهبران جهان، قطعنامه‌ای تحت عنوان: «تغییر جهان ما؛ دستور کار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار»^۲ را تصویب کردند که شامل مجموعه‌ای از ۱۷ هدف کلان توسعه پایدار (SDGs) و ۱۶۹ هدف خرد، برای پایان دادن به فقر، مبارزه با نابرابری و بی‌عدالتی، مقابله با تغییرات آب و هوایی و سایر دغدغه‌های بشریت تا سال ۲۰۳۰م. است (دستور کار ۲۰۳۰، ۲۰۱۵). این اهداف جایگزینی برای اهداف توسعه هزاره^۳ و به‌طور هم‌زمان پاسخی به چالش توسعه پایدار در سطح جهانی است که بر اساس گزارش‌های مختلف، از زمانی که مفهوم آن برای اولین بار در گزارش ۲۴۷ صفحه‌ای کمیسیون جهانی محیط‌زیست و توسعه سال ۱۹۸۷م. با عنوان «آینده‌ی مشترک ما»^۴، به‌صورت عمومی معرفی شد، تاکنون با موفقیت اجرا نشده است (دستور کار ۲۰۳۰، ۲۰۱۵: ۹). در بخشی از بند ۱۶ آمده است:

1. Available at: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/dialectic>.

2. Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development, available at: <https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/70/1>

3. Millennium Development Goals (MDGs), available at: <http://undocs.org/en/A/RES/55/2>.

4. Our Common Future, available at:

<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>.

«...دستور کار جدید، بر مبنای اهداف توسعه هزاره تعریف شده است و قصد دارد تا آنچه را که در قالب اهداف توسعه هزاره تحقق نیافته است؛ به ویژه در زمینه دسترسی به آسیب‌پذیرترین اقشار جامعه، محقق سازد» (همان).

این اهداف مجموعه‌ای از تعهدات، تکالیف و هنجارهای سخت و نرم دولت‌ها و سایر نهادهای بین‌المللی است که غالباً مبتنی بر معاهدات و عرف بین‌المللی پیش‌موجود می‌باشد. البته برخی از این تعهدات برساخته‌ی حقوق نرم و سایر اسناد، مقررات و رویه‌های بین‌المللی تکلیف‌ساز است که دولت‌ها را به طرق مختلف، پایبند و موظف به انجام امور موردنظر دستور کار ۲۰۳۰ می‌نماید.

باید در نظر گرفت که در نظام غیرمتمرکز بین‌المللی، هر دولتی خود حدود تعهدات خویش را به نحو برابر با دیگران، تفسیر می‌کند و ابزارهای لازم را برای اجرای تعهدات خود بر می‌گزیند. لذا شاهد هستیم در عرصه حقوق بین‌الملل، با کندی رسیدن به هم‌منظری در مسیر تکوین هنجارهای سخت در قالب منابع سنتی، عملاً توان پاسخگویی به چالش‌های معاصر به شدت تضعیف شده است.

با ابتکار صاحب‌نظران حقوق بین‌الملل و مشارکت دولت‌ها، حرکتی از مبدأ حقوق بین‌الملل سنتی که میان حقوق و غیرحقوق تمایز شدیدی قائل است، به سمت مقصد حقوق بین‌الملل مدرن، آغاز شده است که در آن حقوق نرم جایگاه انحصاری منابع کلاسیک را بنا بر لزوم برخاسته از اقتضائات زمان در می‌نوردد تا زمینه‌های لازم برای پاسخگویی جهانی در برابر مسائل فراگیری چون تغییرات اقلیمی فراهم آید.

توسعه پایدار دارای تعاریف، اصول و ابعاد مختلفی نظیر «ابعاد حقوق بشری، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی» است. تجربیات بسیاری از کشورها نشان داده است برخلاف نگاه برخی اندیشمندان که توسعه پایدار را حاوی اهدافی جهان‌شمول و مطلق می‌دانند (لانگ^۱، ۲۰۱۵: ۷)، یکسان‌سازی و هم‌نوایی عملکرد دولت‌ها در ابعاد مختلف توسعه پایدار، امری ناممکن و غیرمنطقی به نظر می‌رسد.

یکی از عوامل تأثیرگذار در نرسیدن به موفقیت این دستور کار، «اجرای معیوب و درک ناصحیح مفهوم توسعه پایدار توسط کشورهای مختلف، به دلیل وجود فرهنگ‌ها و سطوح متفاوت نگرشی و عملکردی و وجود چالش‌های جدی ملی مختلف در بسیاری از کشورها است»^۱ (گزارش اهداف توسعه پایدار^۲، ۲۰۲۱: ۵).

وجود شرایط و وضعیت‌های متفاوت و غیریکسان در کشورها، چالشی بزرگ در اجرای اهداف توسعه پایدار بوده است. طبق دستور کار ۲۰۳۰، این اهداف به صورت منسجم، به هم پیوسته، جهانی و فراگیر می‌باشند. هرکدام از اهداف توسعه پایدار، وظایف و تعهداتی را برای کشورهای مختلف ایجاد می‌کند. مطابق با دستور کار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار، برای رسیدن به اهداف توسعه پایدار، کشورهای جبهه شمال و برخی از کشورهای جنوبی بنا به وضعیتشان، وظایف و تعهدات خاصی دارند. در صورت عدم اجرای این تعهدات و تکالیف که غالباً در راستای تقویت و ارتقای وضعیت کشورهای توسعه‌نیافته و در حال توسعه جبهه جنوب می‌باشد، چرخه و فرایند رسیدن به اهداف مدنظر دستور کار ۲۰۳۰، دچار اختلال می‌گردد. همچنین شاخص‌های موجود در ارزیابی کشورهای مختلف، یکسان بوده و این نشانگر کم‌توجهی به جایگاه و شرایط متفاوت فرهنگی و غیرفرهنگی کشورها در نظام بین‌الملل است.^۳

در راستای بررسی و ارزیابی بهتر اهداف توسعه پایدار، این اهداف را به سه آبر هدف: حقوق بشر بنیان، محیط‌زیست بنیان و ساختار بنیان قابل مقوله‌بندی است. این آبر اهداف، محل تجمع اهداف خرد و کلان توسعه پایدار، و ملزومات اجرا و تعهدات مندرج در این دستور کار می‌باشد که بر اساس موضوعات مختص به خود تقسیم‌بندی شده‌اند.

1. International course about Key challenges to sustainable development at Trinity College Dublin, by Prof Carol Newman, available at: <https://www.futurelearn.com/courses/achieving-sustainable-development/5/steps/1071946>.

2. The Sustainable Development Goals Report, 2021, foreword, available at: <https://unstats.un.org/sdgs/report/2021/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2021.pdf>.

3. <https://dashboards.sdgindex.org/rankings>.

هدف از نگارش این پژوهش، بررسی آبر هدف حقوق بشر بنیان در پرتو رویکرد نسبی‌گرایی و مطلق‌گرایی می‌باشد. این امر به کشورهای مختلف به‌ویژه کشورهای جهان سوم کمک می‌کند با تأکید بیش‌ازپیش به نسبی‌گرایی و شرایط داخلی خود، ابرهدف حقوق بشر بنیان توسعه پایدار را دنبال و اجرا نمایند.

برای دستیابی به این هدف، به دنبال پاسخ‌دهی به این سؤال می‌باشیم که «نقش نسبی‌گرایی در اجرای ابرهدف حقوق بشر بنیان توسعه پایدار چیست؟». در پاسخ به نظر می‌رسد دستور کار ۲۰۳۰، در برخی از اهداف ذیل ابرهدف حقوق بشر بنیان، نسبی‌گرایی را مورد توجه قرار داده است و همین امر سبب بهره‌مندی کشورها از نسبی‌گرایی در اجرای ملی این اهداف شده است. مقاله حاضر برای اثبات این فرضیه، پس از این مقدمه، نخست در بند اول (الف) به تبیین و تشریح ابراهداف توسعه پایدار و انواع آن پرداخته و سپس در بند دوم (ب)، نسبت را در کلیت اهداف توسعه پایدار با بررسی اهداف دستور کار ۲۰۳۰ بررسی می‌کند. سپس در بند سوم (ج) ابرهدف حقوق بشر بنیان را با مطالعه در گزارش تعدادی از دولت‌های فعال در اجرای این ابرهدف، به‌بوته آزمون می‌کشد و در نهایت با ارائه پیشنهاداتی، به جمع‌بندی می‌رسد.

۲. مبانی نظری و پیشینه‌شناسی تحقیق

۲-۱. پیشینه پژوهش

«زارعی و پوره‌اشمی» در مقاله مشترکی تحت عنوان «توسعه حقوق بین‌الملل محیط‌زیست در پرتو آراء و رویه‌های قضایی بین‌المللی» (۱۳۹۶) با بررسی آرای قضایی بین‌المللی صادره در خصوص حقوق بین‌الملل محیط‌زیست، به نکات مهمی نظیر حاکمیت ملی، توسعه، حقوق محیط‌زیست و ... اشاره می‌نماید. یافته‌های این مقاله برای بخش آرای قضایی مربوط به توسعه پایدار پژوهش، مفید و قابل بهره‌برداری خواهد بود.

نادری و همکارانش در پژوهش «روش‌های اجرای اهداف توسعه پایدار در منطقه خلیج فارس از منظر حقوق بین‌الملل محیط‌زیست» (۱۳۹۹) خواستار پاسخ به این سؤال هستند که اجرای توسعه پایدار در محیط‌زیست دریایی خلیج فارس از چه مسیرهایی امکان‌پذیر است؟ این نوشتار، با بهره‌گیری از روش توصیفی و تحلیلی، ضمن بررسی وضعیت

زیست‌محیطی خلیج فارس، نحوه اجرای توسعه پایدار در این منطقه را شناسایی کرده و در پایان راهکارها و پیشنهادهای لازم را ارائه می‌دهد. نتیجه کلی مقاله با تأمل در اهداف ۱۴ و ۱۷ سند ۲۰۳۰ نشان می‌دهد این نیاز وجود دارد که آیین‌های اجرایی از طریق تعیین شاخص‌ها، کنترل شود. نتایج این مقاله کمک شایان توجهی به پژوهش خواهد نمود.

«پورا صغر سنگاچین» در مقاله «از اهداف توسعه هزاره تا اهداف توسعه پایدار» (۱۳۹۴) که گزارش‌های مختلفی را در بر می‌گیرد، به صورت خلاصه به روند تحول و تطور شاخص‌ها به طور عام و اهداف توسعه هزاره و شاخص‌های توسعه پایدار اشاره شده و در ضمیمه گزارش یادشده نیز شاخص‌های یادشده معرفی شده‌اند.

«بکسل و جانسون»^۱ در مقاله‌ای تحت عنوان «مسئولیت و اهداف توسعه پایدار سازمان ملل متحد»^۲ (۲۰۱۷) مسئولیت را به عنوان یک چارچوب مفهومی تعریف می‌نمایند و سه بُعد متفاوت این چارچوب مفهومی، یعنی «سبب یا علت»، «تعهد» و «مسئولیت یا پاسخگویی» را در میان دستور کار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار مورد بررسی قرار می‌دهند. این اثر در راستای احراز مسئولیت برای دولت‌ها در راستای تحقق دستور کار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار، در خلال پژوهش قابل استفاده و بهره‌برداری است.

در گزارشی با عنوان «دستیابی به اهداف توسعه پایدار در اروگوئه: پیشرفت و چالش‌ها- شبکه راهکارهای توسعه پایدار»^۳ (۲۰۲۱) که در خصوص عملکرد کشور اروگوئه در سال ۲۰۲۱م. در راستای اجرای اهداف توسعه پایدار است، می‌تواند نمونه مناسبی در جامعه آماری پژوهش باشد. در این گزارش ابعاد مختلف دستور کار ۲۰۳۰ و اجرای آن در اروگوئه نیز مورد توجه و بررسی قرار گرفته است.

«کاترین بانِت»^۴ در مقاله «محتوای محلی و توسعه پایدار در نروژ»^۱ (۲۰۲۲) به بررسی وضعیت نروژ در راستای اجرای اهداف توسعه پایدار پرداخته است. مؤلف با معرفی نروژ

1. Magdalena Bexell and Kristina Jonsson

2. Responsibility and the United Nations' Sustainable Development Goals

3. Achieving the SDGs in Uruguay: Progress and Challenges-Sustainable Development Solutions Network (2021)

4. Catherine Banet

به‌عنوان کشوری با منابع گسترده نفت، سعی در بررسی و ارزیابی شرایط و سیاست‌های نیروژ در خصوص نفت و توسعه پایدار نموده است. این مقاله بخشی از یک کتاب مرتبط با حقوق بین‌الملل محیط‌زیست است، می‌تواند به‌عنوان یک نمونه در پژوهش استفاده شود.

۲-۲. مبانی نظری

توسعه پایدار با تعاریف، معانی و تفاسیر متفاوتی به‌عنوان کلیدواژه در گفتمان توسعه تبدیل شده است. توسعه پایدار به معنای «توسعه‌ای است که می‌تواند به‌طور نامحدود و یا برای دوره زمانی معین ادامه یابد» (درنباخ^۲، ۱۹۹۸: ۹). از نظر ساختاری، این مفهوم را می‌توان به‌عنوان عبارتی متشکل از دو کلمه «پایداری و توسعه» در نظر گرفت. همان‌طور که هر یک از دو کلمه‌ای که با یکدیگر ترکیب می‌شوند و مفهوم توسعه پایدار را تشکیل می‌دهند، یعنی «پایداری» و «توسعه»، از منظرهای مختلف به‌طور متفاوتی تعریف و تشریح شده‌اند، مفهوم توسعه پایدار نیز از زوایا و رویکردهای مختلف مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته است که منتج به ایجاد تعاریف زیادی از این مفهوم شده است (افتخار جهرمی، ۱۳۸۸: ۱۳).

اگرچه تعاریف در رابطه با توسعه پایدار فراوان است، لیکن غالب تعاریفی که از این مفهوم ذکر شده، نشئت‌گرفته از تعریفی است که توسط گزارش «کمیسیون برون‌داند»^۳ ارائه شده است (شیفر و کرین^۴، ۲۰۰۵: ۱۷). این گزارش، توسعه پایدار را به‌عنوان «توسعه‌ای تعریف می‌کند که نیازهای نسل فعلی را، بدون به خطر انداختن توانایی‌های نسل‌های آینده برای برآوردن نیازهای خود فراهم می‌آورد».

با توجه به فراگیر بودن این تعریف از توسعه پایدار، به نظر می‌رسد که توسعه پایدار، یک مفهوم اصلی در سیاست و برنامه توسعه جهانی است. این مفهوم، سازوکاری را فراهم می‌کند که از طریق آن، جامعه می‌تواند با در نظر گرفتن ملاحظات در خصوص عدم آسیب‌رسانی و ایجاد خطر برای منابع زیست‌محیطی آیندگان، با محیط‌زیست خود تعامل

1. Local Content and Sustainable Development in Norway
2. Dernbach, J. C.
3. Brundtland Commission
4. Schaefer & Crane

مثبت داشته باشد و از آن بهره‌مند گردد. بنابراین توسعه پایدار، یک پارادایم جدید توسعه در سطح جهان، و همچنین مفهومی است که خواستار بهبود استانداردهای زندگی، بدون به خطر انداختن اکوسیستم‌های زمین یا ایجاد چالش‌های زیست‌محیطی مانند جنگل‌زدایی و آلودگی آب‌وهوا است که می‌تواند منجر به بروز مشکلاتی مانند تغییرات آب‌وهوایی و انقراض گونه‌های گیاهی و جانوری شود (بنایم و رافتیس^۱، ۲۰۰۸: ۲۱).

نهاد حقوقی توسعه پایدار از گذشته مورد توجه اندیشمندان حوزه‌های مختلف علوم انسانی نظیر اقتصاد، سیاست و حقوق به‌طور مستقیم و غیرمستقیم بوده است. توسعه پایدار، اساس بهبود شرایط و رفع مسائل و مشکلات جوامع را فراهم می‌آورد و دستورالعمل پیشرفت متعادل، متوازن، متناسب و هماهنگ اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تمام جوامع و به‌ویژه کشورهای در حال توسعه می‌باشد (عزیزی و موسوی، ۱۳۹۵: ۶). اما آغاز توجه مستقیم به این نهاد حقوقی را می‌توان در دهه ۶۰ میلادی مشاهده نمود. اسناد بین‌المللی زیادی، سازنده مفهوم توسعه پایدار فعلی می‌باشند. از مهم‌ترین این اسناد می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- (۱) «اعلامیه استکهلم» (۱۹۷۲)،
- (۲) «اعلامیه ریو و دستور کار ۲۱ سال» (۱۹۹۲)،
- (۳) «اعلامیه توسعه هزاره ۲۰۰۰»،
- (۴) «اعلامیه ژوهانسبورگ و ریو +۲۰ سال» (۲۰۰۲)،
- (۵) «دستورکار اقدام آدیس آبابا» (۲۰۱۲)،
- (۶) «دستور کار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار. در این سند، مفهوم توسعه پایدار به بلوغ خود در دوران حاضر رسید (کریمی^۲، ۲۰۱۵: ۲۶).

اهداف توسعه پایدار ۲۰۳۰، شامل مجموعه‌ای از ۱۷ هدف کلان (SDGs) و ۱۶۹ هدف خرد (در اصلاحیه سال ۲۰۱۷م، اهداف خُرد به ۲۴۸ عدد افزایش یافت)، برای ریشه‌کن کردن فقر، مبارزه با نابرابری و بی‌عدالتی، مقابله با تغییرات آب و هوایی و سایر

1. Benaim & Raftis

2. Qerimi

دغدغه‌های اساسی بشر تا سال ۲۰۳۰ است.^۱ این اهداف همگی به‌هم‌پیوسته و جدایی‌ناپذیر هستند و بیانگر دامنه و اهمیت دستورکار جدید جامعه جهانی هستند. آن‌ها بر مبنای اهداف توسعه هزاره، طراحی و تدوین شده‌اند و به دنبال تحقق و تکمیل چیزی هستند که اهداف توسعه هزاره قادر به تحقق آن‌ها نبودند. این‌ها اهدافی منسجم هستند که میان ابعاد سه‌گانه توسعه پایدار یعنی ابعاد «اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی» تعادل برقرار می‌کنند. این اهداف، برای یک دوره اقدامات ۱۵ ساله در حوزه‌هایی که برای بشریت و سیاره زمین دارای اهمیت حیاتی هستند، تهیه و تدوین شده‌اند (دستور کار ۲۰۳۰، ۲۰۱۵: ۵).

هر هدف کلان، حاوی دو بخش است. بخش اول، اهداف خرد برای رسیدن به هدف کلان موردنظر، و بخش دوم، مقدمات و ملزوماتی برای بسترسازی و اجرای هدف کلان و اهداف خرد مربوط به آن، که توجه به آن‌ها برای اجرای صحیح اهداف توسعه پایدار ضروری است. با بررسی‌های دقیق بر روی اهداف خرد و کلان توسعه پایدار، به نظر می‌رسد که به‌طور کلی این اهداف، ذیل «سه ابر هدف»، قابل مقوله‌بندی می‌باشند، که به ترتیب ذیل است:

❖ ابر هدف حقوق بشر بنیان،

❖ ابر هدف محیط‌زیست بنیان،

❖ ابر هدف ساختار بنیان.

در ادامه به شرح ابر اهداف فوق‌الذکر پرداخته می‌شود.

۱-۲-۲. ابر هدف حقوق بشر بنیان

مهم‌ترین ابر هدف مورد نظر اهداف توسعه پایدار، با موضوع حقوق بشر است. اغلب اهداف توسعه پایدار، به این ابر هدف مرتبط هستند و ذیل این ابرهدف تعریف می‌شوند. زیرا دغدغه‌ی اصلی مفهوم توسعه پایدار، احقاق حقوق بشر در وهله اول، و بعد

۱. قطعنامه تصویبی مجمع عمومی سازمان ملل در سال ۲۰۱۵م. تحت عنوان «دگرگون‌سازی جهان ما: دستور کار

۲۰۳۰ برای توسعه پایدار»، قابل دسترس در:

<https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf>

ایمن‌سازی و حفظ حقوق آیندگان و محیط‌زیست برای نسل‌های آتی است.^۱ غیر از دو هدف ۱۳ و ۱۷، سایر اهداف دستور کار ۲۰۳۰، ارتباط معناداری با موضوع حقوق بشر دارند. البته اهداف ۱۳ و ۱۷ به صورت غیرمستقیم و ضمنی با حقوق بشر ارتباط دارند؛ لیکن ارتباطشان همانند سایر اهداف به صورت مستقیم و صریح نمی‌باشد.^۲

ذکر مفصل کلیه اهداف توسعه پایداری که ذیل ابر هدف حقوق بشر بنیان قرار می‌گیرند، از چارچوب این نوشتار خارج است، لیکن برای فهم بهتر موضوع، برخی از مهم‌ترین اهداف حقوق بشری مندرج در دستورکار به شرح زیر بیان می‌گردد:

- (۱) حق بر امنیت غذایی و دسترسی به غذای سالم، مغذی و کافی برای همه،
- (۲) حق دسترسی جهانی و منصفانه به آب آشامیدنی سالم و مقرون‌به‌صرفه،
- (۳) حق بر بهره‌مندی از مزایای ناشی از استفاده از منابع ژنتیکی کشاورزی و دانش سنتی مربوطه،
- (۴) حق بر سلامت و دارا بودن زندگی توأم با سلامتی و ترویج رفاه برای همه و در تمامی سنین،
- (۵) حق دسترسی به منابع اقتصادی و خدمات پایه، مالکیت و کنترل مالکیت،
- (۶) حق بر امنیت سفر و کاهش تعداد مرگ‌ومیرها و مصدومیت‌های ناشی از ترافیک جاده‌ای،
- (۷) حق بر بهداشت و دسترسی جهانی به بهداشت، از جمله دسترسی به کلیه خدمات کیفی بهداشتی مورد نیاز در حوزه‌های مختلف نظیر مسائل جنسی و باروری،
- (۸) حق بر محیط‌زیست سالم و کاهش چشمگیر تعداد مرگ‌ومیرها و بیماری‌های ناشی از مواد شیمیایی خطرناک و آلودگی هوا، آب و خاک،
- (۹) حق بر درمان و امکان دسترسی به داروها و واکسن‌های مقرون‌به‌صرفه،

۱. حقوق مانایی بشر

۲. زمانی که از اهداف توسعه پایدار سخن می‌گوییم، مقصود کلیه اهداف خرد و کلان مندرج در دستور کار ۲۰۳۰ می‌باشد.

(۱۰) حق بر آموزش و تضمین آموزش با کیفیت، رایگان، منصفانه، برابر، فراگیر و ترویج فرصت‌های یادگیری مادام‌العمر و ریشه‌کنی نابرابری‌های جنسیتی در آموزش،

(۱۱) حق بر اشتغال شرافتمندانه، پایدار و سودآور برای همهٔ زنان و مردان،

(۱۲) حق بر مسکن و تضمین دسترسی همهٔ افراد به مسکن مناسب، ایمن و مقرون‌به‌صرفه؛ و... (دستورکار ۲۰۳۰، ۲۰۱۵).

۲-۲-۲. آبر هدف محیط‌زیست بنیان

توسعه پایدار مفهومی است که درآمیخته با موضوع محیط‌زیست است. به عبارت دیگر، فلسفه وجودی مفهوم توسعه پایدار، حمایت از توسعه بشری، با پایدارسازی و محافظت از محیط‌زیست است. بیشتر اهداف خرد و کلان توسعه پایدار، در ارتباط مستقیم و یا غیرمستقیم با محیط‌زیست است. تحقیقات به‌عمل‌آمده نشانگر این است که غیر از اهداف ۳، ۴، ۵، ۱۰ و ۱۶، مابقی به‌نوعی با موضوعات زیست‌محیطی، چه در سطح کلان و چه در سطح خرد، ارتباط دارند. در ادامه به بیان برخی اهداف مربوط به آبر هدف محیط‌زیست بنیان اشاره می‌شود:

(۱) استقرار نظام‌های پایدار تولید مواد غذایی مبتنی بر محیط‌زیست سالم،

(۲) بهبود کیفیت آب از طریق:

- کاهش آلودگی،
- ریشه‌کنی تخلیه‌ی زباله در منابع آب،
- به‌حداقل رساندن آزادسازی مواد و ترکیبات شیمیایی خطرناک در آب و محیط‌زیست،

(۳) مدیریت پایدار منابع آب مشترک یا بین مرزی در همهٔ سطوح،

(۴) حفاظت و احیای بوم‌سازگان‌های آبی یا مرتبط با آب از جمله کوه‌ها، جنگل‌ها،

تالاب‌ها، رودخانه‌ها، سفره‌های آب زیرزمینی و دریاچه‌ها،

(۵) افزایش قابل ملاحظه‌ی سهم انرژی‌های تجدیدپذیر در ترکیب جهانی انرژی،

- (۶) بهبود تدریجی کارایی منابع جهانی در حوزه‌های تولید و مصرف، و تلاش برای جداسازی رشد اقتصادی از تخریب زیست‌محیطی،
- (۷) کاهش سرانه‌ی آثار منفی پدیده‌های زیست‌محیطی بر شهرها، از طریق:
- توجه ویژه به کیفیت هوا،
 - مدیریت زباله‌ها و مواد زائد شهری و غیره،
- (۸) مدیریت پایدار زیست‌محیطی مواد شیمیایی و کلیه مواد زائد در طول چرخه‌ی حیات این مواد و ... (دستورکار ۲۰۳۰، ۲۰۱۵).

۳-۲-۲. آبر هدف ساختار بنیان

جامعه بین‌المللی، برای رسیدن به اهداف توسعه پایدار، می‌بایست ساختارهای جهانی و ملی خود را اصلاح نمایند. از این رو، اهدافی در جهت ایراد تغییراتی در این ساختارها، در دستورکار ۲۰۳۰ آمده است. این اهداف به دو دسته تقسیم می‌شوند:

الف. اهداف ساختار بنیان ملی،

ب. اهداف ساختار بنیان فراملی.

برخلاف دو آبر هدف نخست که در اغلب اهداف مورد توجه واقع شده بودند، آبر هدف ساختار بنیان در کلیه اهداف خرد و کلان توسعه پایدار، و نیز در قسمت مقدمه و بخش پایانی دستورکار مورد توجه و تأکید قرار گرفته است. به همین دلیل، شاید بتوان از این آبر هدف، به عنوان ضروری‌ترین و بنیادی‌ترین ابرهدف از میان این سه، نام برد.

لازم به ذکر است که برخی از این اهداف، به وجه ملی و برخی به وجه فراملی این آبر هدف تأکید دارد. برای درک بیشتر ابرهدف ساختار بنیان، برخی از اهداف دستورکار ۲۰۳۰ که ذیل این ابرهدف تعریف می‌شود را بیان می‌کنیم:

- (۱) ایجاد نظام‌های حفاظتی اجتماعی مناسب در راستای ریشه‌کن‌سازی فقر و انجام اقدامات اجرایی مناسب برای تحقق آن‌ها،

(۲) تدوین چارچوب‌های مطمئن سیاست‌گذاری در سطوح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی بر مبنای راهبردهای توسعه‌ی جنسیت محور و راهبردهای متناسب با شرایط فقرا به‌منظور حمایت از سرمایه‌گذاری تسریع‌شده در اقدامات مرتبط با ریشه‌کنی فقر، (۳) افزایش سرمایه‌گذاری، از جمله از طریق:

- تقویت همکاری‌های بین‌المللی در حوزه‌های مربوط به زیربنای روستایی،
- خدمات پژوهشی در کشاورزی و تربیت کشاورز به‌منظور به‌کارگیری دانش جدید؛
- فعالیت‌های پژوهشی در کشاورزی و توسعه فناوری.

(۴) تصحیح و پیشگیری از محدودیت‌ها و هرگونه تحریف تجاری در بازارهای کشاورزی جهانی،

(۵) تقویت پیشگیری از مصرف مواد مخدر و درمان سوء‌مصرف آن و نیز پیشگیری از استفاده‌ی زیان‌بار مشروبات الکلی،

(۶) تقویت اجرای کنوانسیون چارچوب سازمان بهداشت جهانی پیرامون کنترل تولید توتون و تنباکو در همه کشورهای به‌طور مناسب،

(۷) تقویت ظرفیت‌های همه‌ی کشورها، به‌ویژه کشورهای درحال توسعه، برای:

- هشدار به‌نگام،
- کاهش مخاطرات،
- مدیریت خطرهای بهداشتی در سطوح جهانی و ملی،

(۸) ایجاد و بروزرسانی امکانات آموزشی مناسب برای کودکان، معلولان و زنان و مردان و تأمین فضاهای یادگیری مؤثر، فراگیر، به دور از خشونت و امن برای همه،

(۹) گسترش زیرساخت‌ها و بروزرسانی فناوری برای تأمین خدمات انرژی نوین و پایدار برای همه در کشورهای درحال توسعه و... (دستورکار ۲۰۳۰، ۲۰۱۵).

علاوه‌بر این، دستور کار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار، شامل دو تعهد کلی است؛

اول) تبعیض مثبت به نفع کشورهای جبهه جنوب،

دوم) پذیرش تعهدات اضافه توسط کشورهای جبهه شمال.

در بسیاری از اهداف توسعه پایدار، به تبعیض مثبت به نفع کشورهای درحال توسعه و کمتر توسعه‌یافته، توجه ویژه‌ای شده است. به‌طور مثال، در بند الف مقدمات اجرای هدف دوم توسعه پایدار آمده است:

«افزایش سرمایه‌گذاری، ازجمله از طریق افزایش همکاری‌های بین‌المللی، در زیرساخت‌های روستایی، تحقیقات کشاورزی و خدمات توسعه، توسعه فن‌آوری و بانک‌های ژن گیاهی و دامی با هدف افزایش ظرفیت تولید کشاورزی در کشورهای درحال توسعه، به‌ویژه کشورهای کمتر توسعه‌یافته» (دستورکار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار، ۲۰۱۵).

در مقابل، کشورهای شمال تعهدات بیشتری نیز متقبل شده‌اند. بر این اساس، کشورهای توسعه‌یافته، موظف هستندند که در راستای رسیدن سایر کشورهای درحال توسعه و توسعه‌نیافته به اهداف توسعه پایدار، کمک‌های اضافی به این کشورها داشته باشند. در این خصوص، مثال‌های بسیاری وجود دارد. مثلاً در «بند ب مقدمات اجرای هدف چهارم توسعه پایدار» آمده است:

«گسترش چشمگیر شمار بورس‌های تحصیلی در سطح جهانی برای کشورهای درحال توسعه، به‌ویژه کشورهای کمتر توسعه‌یافته، جزایر کوچک درحال توسعه و کشورهای آفریقایی، جهت ثبت‌نام در آموزش عالی، ازجمله آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات، برنامه‌های فنی و مهندسی، در کشورهای توسعه‌یافته و دیگر کشورهای درحال توسعه تا سال ۲۰۳۰» (دستورکار ۲۰۳۰، ۲۰۱۵).^۱

۳. روش‌شناسی تحقیق

این تحقیق از لحاظ هدف، هر سه ویژگی تحقیقات بنیادی، توسعه‌ای و کاربردی را دارا می‌باشد؛ زیرا سعی شده است مقوله‌بندی نوینی از اهداف توسعه پایدار مندرج در

۱. قطعنامه تصویری مجمع عمومی سازمان ملل در سال ۲۰۱۵ تحت عنوان «دگرگون‌سازی جهان ما: دستور کار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار»، مقدمه، قابل دسترس در:

<https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf>

دستورکار ۲۰۳۰ پیشنهاد و تبیین شود. مقصود پژوهشگر این بوده است که مطالب به‌گونه‌ای تدوین گردد که نتایج حاصل از آن علاوه بر توسعه مفهومی، بتواند مورد استفاده‌ی عملی نیز قرار گرفته و به حل مشکلات ناشی از اجرای نامناسب اهداف توسعه پایدار در سطح ملی کشورها کمک نماید. همچنین این پژوهش، با استفاده از منابع و اسناد کتابخانه‌ای و الکترونیکی، از روش توصیفی-تحلیلی استفاده نموده است. در این پژوهش از روش دیالکتیک اسنادی برای نشان دادن نسبت‌گرایی در تدوین اهداف توسعه پایدار و رویه بعدی دولت‌ها در پذیرش و اجرای این اهداف استفاده شده است.

۴. یافته‌های پژوهش و تجزیه و تحلیل داده‌ها

۴-۱. نسبت در اهداف توسعه پایدار

نسبی‌گرایی رویکردی در برابر مطلق‌گرایی یا جهان‌گرایی یا جهان‌شمولی است. برای اینکه بتوان نسبی‌گرایی را بهتر شناخت، ابتدا باید رویکرد مقابل آن را شناسایی و تعریف نمود. جهان‌شمولی یا مطلق‌گرایی به‌ویژه در حوزه حقوق بشر رویکردی است که بر اساس آن، نظر به ذات و فطرت واحد انسان‌ها، حقوق انسانی آن‌ها در هر نقطه از جهان و تحت سلطه هر فرهنگی باید یکسان باشد که مبنای آن کرامت و حیثیت انسانی است (میرعباسی و دیگران، ۱۳۹۳: ۱۱).

درواقع بر اساس نگاه مطلق‌انگاری، حقوق بشر به فرهنگ، جامعه، کشور و یا زمانی خاص اختصاص ندارد و برای همه انسان‌ها یکسان است (قاری سیدفاطمی، ۱۳۸۸: ۲۰). با این فرض که ارزش‌های مشترک جهانی وجود دارند که کرامت انسانی را، بدون اینکه توان و تحمل نسبی‌گرایی در ارزش‌ها را داشته باشند، تعریف می‌کنند؛ حقوق بشر جهانی حاصل ایجاد اعتدال در چنین بینشی است. (کالجا، ۲۰۱۴: ۱۴) نسبی‌گرایی بر مبنای مطالعات تجربی و داده‌های جامعه‌شناختی، وجود حقوقی واحد را منکر می‌شود و با تقسیم نسبی‌گرایی در دسته‌های ذیل، به‌واقع تمامی استدلال‌هایی که نتیجه آن انکار یک حقوق بشر جهان‌شمول باشد را فراهم می‌نماید:

(۱) نسبی‌گرایی فرهنگی،

(۲) نسبی‌گرایی اخلاقی،

(۳) نسبی‌گرایی روان‌شناختی،

(۴) نسبی‌گرایی معرفت‌شناختی،

(۵) نسبی‌گرایی هنجاری،

(۶) نسبی‌گرایی سیاسی و اقتصادی (کالجا، ۲۰۱۴: ۱۸)

یکی از مهم‌ترین و اساسی‌ترین موضوعات در مبحث نسبی‌گرایی، نسبی‌گرایی فرهنگی یا نسبیت فرهنگی^۱ است. نسبی‌گرایی فرهنگی به ما می‌گوید:

خوب و بد خواندن مسائل بر اساس یک ملاک کلی و یکسان، صحیح نیست؛ بلکه معیارهای نیک و بد، یا حق و باطل و یا درست و نادرست بودن، باید در شرایط و ساختاری که پدیدار گشته‌اند، ارزیابی شوند. ممکن است آنچه که در یک جامعه «درست» است، در جامعه‌ای دیگر «نادرست» باشد (انصاری، ۱۳۹۲: ۹).

نسبی‌گرایی نخستین‌بار توسط «پروتاگوراس»^۲ فیلسوف یونانی مطرح شد که «انسان معیار همه‌ی چیزهاست» و جمله او بدین طریق تفسیر شد که: «هر انسانی، می‌تواند ملاک و معیار جهان خودش باشد». نسبی‌گرایی در نظام حقوق بین‌الملل نیز وارد شده است که قابل بررسی و مشاهده است. نسبی‌گرایی در حقوق بین‌الملل، عبارت از عدم امکان ایجاد، تفسیر و اعمال متحدالشکل و یکسان هنجارهای بین‌المللی و قواعد حقوق بین‌الملل نسبت به کلیه تابعان آن، بنا به دلایل مختلف نظیر فرهنگ، اقتصاد و... می‌باشد (سادات میدانی، ۱۳۹۹: ۷).

یکی از بخش‌های حقوق بین‌الملل، توسعه پایدار و به تبع آن، دستور کار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار می‌باشد. بند ۵ مقدمه دستور کار ۲۰۳۰ از نقطه‌نظر مفهوم نسبی‌گرایی مهم است. دستورکار در این بند اشعار می‌دارد که این دستور کار، هدف و اهمیت بی‌سابقه‌ای دارد. سپس به پذیرش مفاد دستورکار توسط کلیه کشورها اشاره می‌کند و با رویکردی نسبی‌گرایانه بیان می‌دارد که دستور کار ۲۰۳۰ با در نظر گرفتن واقعیت‌ها، ظرفیت‌ها و

1. Protagoras

2. Cultural Relativism

سطوح مختلف ملی مربوط به توسعه و ضمن احترام به سیاست‌ها و اولویت‌های ملی کشورها، در تمامی کشورها قابل اجرا می‌باشد. اما در ادامه کمی از نسبی‌گرایی فاصله می‌گیرد و تأکید می‌کند که این اهداف کلان و خرد، جهانی بوده و تمامی کشورهای جهان، کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه را در بر می‌گیرد. وی ادامه می‌دهد که این اهداف به صورت یکپارچه و تفکیک‌ناپذیر بوده و میان سه بعد مختلف توسعه پایدار توازن برقرار می‌نماید. از ویژگی‌های رویکرد مطلق‌گرایانه عبارت است از:

الف. جهانی،

ب. یکپارچه،

پ. تفکیک‌ناپذیر بودن.

لذا به نظر می‌رسد که این بند، هم به رویکرد نسبی‌گرایی و هم مطلق‌گرایی توجه داشته است. همچنین بند ۲۱ دستور کار ۲۰۳۰ به لازم‌الاجرا بودن اهداف اشاره می‌کند؛ اما با توجه ویژه به رویکرد نسبی‌گرایی، به این نکته اشاره دارد همه کشورها جهت اجرای این دستورکار در سرزمین خود و در سطوح منطقه‌ای و جهانی، باید با در نظر گرفتن واقعیت‌ها، ظرفیت‌ها و سطوح مختلف توسعه ملی و با احترام به سیاست‌ها و اولویت‌های ملی، تلاش نمایند. سپس ضمن تأکید بر رعایت احترام فضای سیاسی ملی مربوط به رشد اقتصادی مداوم، فراگیر و پایدار کشورها، علی‌الخصوص در کشورهای در حال توسعه، به مطابقت فضای سیاسی ملی با قوانین و تعهدات بین‌المللی مرتبط توجه دارد، که البته دارای رویکرد مطلق‌گرایانه است.

بند ۵۵ دستور کار نیز امکان نسبی‌گرایی در اجرا از سوی دولت‌ها را از نظر دور نداشته، به نحوی که مقرر داشته است:

«هر دولتی می‌تواند اهداف خُرد ملی خود را بر اساس سطح جهانی آرمان، و با در نظر گرفتن شرایط ملی خود تعیین نماید. همچنین هر دولتی می‌تواند در خصوص نحوه ادغام این اهداف آرمانی و جهانی در فرآیندهای برنامه‌ریزی، سیاست‌ها و استراتژی‌های ملی تصمیم‌گیری نماید.»

دستور کار ۲۰۳۰، در بند ۵۶ خود با نگاهی مثبت، به نسبی‌گرایی توجه دارد و چالش‌های خاصی که کشورها در تحقق توسعه پایدار، به هنگام تصمیم‌گیری بر اساس این اهداف خرد و کلان، با آن‌ها روبرو می‌شوند را به رسمیت شناخته و بر چالش‌های خاص پیش‌روی آسیب‌پذیرترین کشورها و به‌خصوص کشورهای آفریقایی، کشورهای کمتر توسعه‌یافته، کشورهای در حال توسعه محصور در خشکی و جزایر کوچک در حال توسعه و همچنین چالش‌های خاص پیش‌روی کشورهای با درآمد متوسط تأکید می‌کند.

در پایان این بخش، به ذکر یکی از مهم‌ترین بندهای دستور کار که هم‌زمان دو رویکرد نسبی‌گرایانه و مطلق‌گرایانه را در خود دارد، پرداخته می‌شود. دستور کار ۲۰۳۰ در بخش اول بند ۶۳، رویکرد نسبی‌گرایانه را مورد توجه قرار می‌گیرد و بیان می‌دارد:

«راهبردهای منسجم ملی برای توسعه پایدار که مورد حمایت چارچوب‌های یکپارچه ملی برای تأمین مالی هستند، در رأس تلاش‌های ما قرار خواهند گرفت. ما بار دیگر بر این موضوع تأکید می‌کنیم که هر کشوری، شخصاً مسئول توسعه اجتماعی و اقتصادی خود است»^۱.

اما در بخش دوم این بند، رویکرد نسبی‌گرایانه به رویکرد جهان‌شمول تبدیل می‌شود و اشعار دارد:

«ضمن این‌که نمی‌توان نقش سیاست‌ها و راهبردهای توسعه ملی را بیش‌ازحد بزرگ جلوه داد، ما به فضای سیاسی و نقش رهبری تک‌تک کشورها در اجرای سیاست‌هایی برای ریشه‌کنی فقر و توسعه پایدار منوط به اجرای تعهدات و قوانین مرتبط بین‌المللی و همسو با آن‌ها، احترام می‌گذاریم. درعین‌حال، لازم است که فعالیت‌های ملی برای توسعه، توسط یک فضای توانمندکننده اقتصادی بین‌المللی، از جمله یک نظام تجارت جهانی منسجم و هم‌گرا، نظام حمایت‌گر مالی، و یک نظام قدرتمند تقویت‌شده و گسترش‌یافته‌ی نظارت بر اقتصاد جهانی، همراهی شوند» (دستور کار ۲۰۳۰، ۲۰۱۵).

1. Sustainable development goals, para: 63, available at: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf.

با استناد به موارد فوق و ذیل مندرج در دستورکار ۲۰۳۰ در خصوص نسبی‌گرایی، این‌گونه برداشت می‌شود که نسبی‌گرایی از جمله موضوعاتی است که مورد توجه و تأکید دستورکار مذکور قرار گرفته است. اشاراتی که سند به واقعیت‌ها، ظرفیت‌ها و سطوح مختلف توسعه ملی کشورها داشته، و نیز توجه به سیاست‌ها و اولویت‌های ملی دولت‌های جبهه شمال و جنوب در متن سند، جملگی نمایانگر این حقیقت است که اجرای اهداف توسعه پایدار در برخی از موارد، تنها با رویکرد نسبی‌گرایانه امکان‌پذیر است و رویکرد مطلق‌گرایانه، اسباب توقف اجرای اهداف را پدیدار می‌سازد. در ادامه این نسبی‌گرایی، در اهداف ذیل ابرهدف حقوق بشر بنیان مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۲-۴. نسبی‌گرایی در روبه دولت‌ها برای اجرای ابر هدف حقوق بشر بنیان

در میان اهداف ذیل ابر هدف حقوق بشر بنیان، اهداف شماره ۴، ۵، ۱۰ و ۱۶ از جمله اهدافی هستند که ظرفیت نسبی‌گرایی در آن‌ها مطابق متن دستورکار طراحی شده است که در ادامه به آن‌ها پرداخته می‌شود.

❖ «هدف چهارم: تضمین آموزش با کیفیت، برابر و فراگیر و ترویج فرصت‌های یادگیری مادام‌العمر برای همه»

دستور کار در بند هفتم هدف چهارم، ضمن بیان تضمین حق بر دسترسی به دانش و مهارت‌های لازم برای ترویج توسعه پایدار که یکی از نشانگان رویکرد نسبی‌گرایانه است را مورد تأکید قرار می‌دهد. این مسئله از طریق زیر تحقق می‌یابد:

- (۱) آموزش برای رسیدن به توسعه پایدار،
- (۲) آموزش و ترویج شیوه‌های زندگی پایدار،
- (۳) حقوق بشر،
- (۴) تساوی جنسیتی،
- (۵) ترویج فرهنگ صلح و نبود خشونت و رسیدن به مفهوم شهروندی جهانی،
- (۶) احترام به تنوع فرهنگی و مشارکت فرهنگ‌ها در تحقق توسعه پایدار.

گزارش داوطلبانه دولت آلمان در این راستا قابل توجه به نظر می‌رسد. به موجب بخشی از این گزارش، آموزش برای توسعه پایدار^۱ یکی از اهداف کلیدی آلمان در داخل و خارج از این کشور است. سطح تحصیلات و میزان مشارکت در آموزش در آلمان، در تمام بخش‌های سیستم آموزشی بالا اعلام شده است. با وجود پیشرفت‌ها در زمینه فرصت‌های برابر آموزشی، طبق گزارش داوطلبانه ملی کشور آلمان به «مجمع بلندپایه سیاسی»^۲ در سال ۲۰۲۱م.^۳، پیشینه و فضای فرهنگی و اجتماعی دانشجویان و دانش‌آموزان، همچنان بر فرصت‌های تحصیلی و چشم‌انداز آینده آنان تأثیر می‌گذارد که مورد توجه کشور آلمان است.^۴ دقت در این بند نشان می‌دهد که کشور آلمان، در راستای اجرای هدف مذکور، بر نسبیت فرهنگی خود توجه داشته است.

مطابق اطلاعات درج شده در گزارش داوطلبانه ملی نروژ در سال ۲۰۲۱م.^۵، یکی از چالش‌های اجرای هدف چهارم، شناسایی مشکلات خواندن متون در مراحل اولیه، به‌ویژه در میان اقلیت‌های قومی نروژ است. ترجمه و تطبیق مطالب آموزشی به زبان‌های سامی که از زبان‌های بومی نروژ به حساب می‌آید، هنوز در نروژ یک چالش جدی است. همچنین آموزش با کیفیت برای همه، یکی از اولویت‌های سیاست توسعه در نروژ است. در راستای تحقق بند ۷ این هدف و رسیدن به مفهوم شهروندی جهانی، حدود دوسوم کمک‌های نروژ برای آموزش، از طریق شرکای چندجانبه این کشور ارسال می‌شود. از جمله آن‌ها می‌توان موارد زیر را نام برد:

(۱) یونیسف^۶

(۲) مشارکت جهانی برای آموزش^۷

1. Education for sustainable development (ESD)

2. HLPF

3. German Voluntary National Review to the HLPF 2021, available at: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/279522021_VNR_Report_Germany.pdf

4. Ibid, P. 48, available at:

5. Norway Voluntary National Review (2021)

6. UNICEF

7. The Global Partnership for Education

(۳) آموزش نمی‌تواند متوقف شود^۱

(۴) یونسکو^۲

در این راستا، نروژ در گزارش داوطلبانه خود اشاره دارد که باید به نقش رهبری جهانی خود برای حق برخورداری از آموزش با کیفیت ادامه دهد و به‌طور سیستماتیک، برابری و دسترسی در آموزش با کیفیت و مدارس ایمن را در سطح جهانی و داخلی ترویج نماید.^۳ اجرای هدف چهارم در کشور پاکستان نیز با لحاظ بند هفتم انجام می‌گیرد. قانون اساسی پاکستان، آموزش را ذیل ماده ۲۵-A به‌عنوان یک حق اساسی برای همه شهروندان تضمین می‌کند. بر این اساس، دولت مسئول ارائه آموزش رایگان و اجباری برای همه کودکان بین سنین ۵ تا ۱۶ سال است.

طبق گزارش ملی داوطلبانه پاکستان در سال ۲۰۲۲ م.^۴، شاخص برابری جنسیتی پاکستان (GPI) در سطوح آموزش ابتدایی و متوسطه در رقم ۰.۸ در سال‌های اخیر باقی مانده است. این در حالی است که دسترسی به امکانات آموزشی در این کشور، در ۲۰ سال گذشته به‌طور قابل توجهی بهبود یافته است. یعنی حتی با توجه به رشد قابل توجه پاکستان در زمینه دسترسی به امکانات آموزشی، کماکان شاخص برابری جنسیتی، تغییر خاصی نداشته است. این امر نمایانگر تأثیر بسیار زیاد فرهنگ و رسوم بومی این کشور بر موضوع آموزش است. به همین دلیل است که نرخ خالص ثبت‌نام اولیه کودکان در مراکز آموزشی و علمی، به‌طور قابل توجهی بهبود نیافته است. در واکنش به وضعیت فعلی آموزش، دادگاه عالی پاکستان وضعیت اضطراری آموزشی را اعلام کرد. هدف اصلی این امر تضمین یک سیستم آموزشی یکسان، آموزش با کیفیت، ثبت‌نام کودکان خارج از مدرسه و توسعه مهارت‌ها مبتنی بر اهداف توسعه پایدار است.^۵

1. Education Cannot Wait

2. UNESCO

3. Voluntary National Review 2021 Norway, p. 62, available at:

https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/28233Voluntary_National_Review_2021_Norway.pdf.

4. Pakistan Voluntary National Review (2022)

5. Pakistan Voluntary National Review, available at:

https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/233812019_06_15_VNR_2019_Pakistan_latest_version.pdf

❖ «هدف پنجم: اهداف توسعه پایدار»^۱

دستور کار ۲۰۳۰ در هدف پنجم خود، خواستار انجام اصلاحاتی برای برقراری تساوی حقوق زنان و مردان، به منظور دسترسی زنان به منابع اقتصادی و امکان مالکیت و کنترل دارایی‌ها از قبیل: زمین و سایر اشکال دارایی توسط آنان و همچنین برقراری حق دسترسی زنان به خدمات مالی، ارثیه و منابع طبیعی، در راستا و هماهنگی با قوانین و مقررات ملی کشورهای می‌باشد. توجه به نظام حقوقی داخلی کشورها، به معنای اعراض از رویکرد مطلق‌گرایانه و توجه به نسبی‌گرایی برای اجرای متناسب با ساختارهای ملی اهداف توسعه پایدار می‌باشد.

طبق گزارش داوطلبانه ملی عراق در سال ۲۰۲۱ م.^۲، این کشور در راستای اجرای ملی هدف پنجم دستور کار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار، با موانع ساختاری برای دستیابی به برابری بین زن و مرد مواجه است. زنان به‌ویژه زنان جوان، با چالش‌های بزرگی در مشارکت اقتصادی مواجه هستند. سیستمی از محدودیت‌های اجتماعی و اقتصادی آن‌ها را از دستیابی به خودمختاری، برخورداری از حقوق خود و ایفای نقش فعال در تصمیم‌گیری برای خود، خانواده و جامعه بازمی‌دارد.

شاخص‌های این هدف در گزارش داوطلبانه ملی کشور عراق، نشان می‌دهد که عراق در همه شاخص‌ها به‌جز شاخص آخر (نسبت نرخ مشارکت نیروی کار زن به مرد) با چالش‌های عمده‌ای مواجه است. عراق هنوز از خشونت‌های جنسیتی در داخل یا خارج از خانواده، ازدواج‌های زودهنگام، شیوع بالای طلاق و موانعی برای توانمندسازی زنان از مشاغل اداری تا رهبری عالی در نهادهای دولتی و خصوصی رنج می‌برد.^۳

1. Sustainable development goals, Goal 5, 5, a, available at: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf.
2. Iraq Voluntary National Review (2021)
3. The Second National Voluntary Review Report on the Achievement of the Sustainable Development Goals of Iraq (2021), available at: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/285062021_VNR_Report_Iraq_English.pdf.

اولویت‌های سیاست برابری جنسیتی در آلمان، مطابق با قوانین و مقررات جاری این کشور که در گزارش داوطلبانه ملی آلمان در سال ۲۰۲۱م. درج شده، عبارت است از:

(۱) پیشگیری از خشونت علیه زنان و دختران،

(۲) حمایت از قربانیان،

(۳) فرصت‌های شغلی برابر برای زنان.

آخرین این اهداف شامل تحقق دسترسی برابر به پست‌های مدیریتی در سیاست، فضای اداری و بخش خصوصی، توسعه مستمر و اجرای مداوم تعادل مطلوب میان کار و زندگی، و کاهش نظام‌یافته‌ی شکاف دستمزد جنسیت محور، و ارتقا مشاغل اجتماعی است. «اصل عدم پشت‌سر گذاشتن هیچ‌کس» شامل همه افراد جامعه، بدون در نظر گرفتن جنسیت، به‌ویژه افراد و گروه‌هایی که به حاشیه رانده شده‌اند و در معرض انواع تبعیض هستند، می‌باشد. بر اساس گزارش ارسالی آلمان، برابری جنسیتی نباید به‌صورت مجزا در نظر گرفته شود؛ زیرا با سایر جنبه‌های هویت افراد مانند هویت جنسی، گرایش جنسی، سن، وابستگی مذهبی و ناتوانی، در تعامل است. این یعنی نگاه خاص و سیاست‌های آلمان به مسئله آموزش و موضوعات مرتبط با آن نظیر برابری جنسیتی، در قالب نسبی‌گرایی در اجرای اهداف توسعه پایدار، در حال اجراست. بر اساس رویکرد و ادعای آلمان، وقتی به زنان در سراسر جهان این فرصت داده می‌شود تا توانایی‌های اقتصادی خود را بالفعل کنند، تنها اقتصاد متفیع و برنده آن نیست؛ کسب درآمد، خود در نتیجه دریافت آموزش و تجربه کافی، به نفع خود زنان و دختران، و همچنین خانواده‌های آن‌ها، و در نهایت کل جامعه در کشورهای همکار جبهه جنوب جهان خواهد بود.^۱

بر اساس ارزیابی UNDP، فدراسیون روسیه کشوری با سطح توسعه سرمایه انسانی بسیار بالا است که در آن شاخص توسعه انسانی برای زنان، برابر یا بیشتر از شاخص توسعه انسانی برای مردان است.^۲ با توجه به گزارش داوطلبانه ملی روسیه در سال ۲۰۲۰م.

1. German Voluntary National Review to the HLPF (2021), p. 54, available at: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/279522021_VNR_Report_Germany.pdf.

۲. در شاخص توسعه انسانی سال ۲۰۱۷ UNDP برای فدراسیون روسیه، زنان ۰.۸۲۳، و مردان ۰.۸۰۸ بودند.

در مورد شاخص برابری جنسیتی و شاخص نابرابری جنسیتی، روسیه در سال ۲۰۱۷م. جایگاه ۴۹ را در بین ۱۸۹ کشور جهان داشت. بر اساس نظرسنجی بانک جهانی که در ابتدای سال ۲۰۲۰م. منتشر شد، مانند سال ۲۰۱۹م.، روسیه در رده‌بندی برابری جنسیتی (شاخص زنان، تجارت و قانون) در بین ۱۹۰ کشور در رتبه ۷۳ قرار داشت. این امر نشانگر آن است که اوضاع و احوال داخلی روسیه در خصوص برابری جنسیتی طی سال‌های اخیر به دلایل مختلفی تنزل یافته است. مشکلات خاصی در روسیه در خصوص تضمین برابری جنسیتی در زمینه‌هایی مانند کارآفرینی، حقوق بازنشستگی و ازدواج وجود دارد.

در رتبه‌بندی شاخص شکاف جنسیتی ۲۰۱۸ که توسط مجمع جهانی اقتصاد منتشر شد، روسیه در بین ۱۴۹ کشور رتبه ۷۵، اول در سلامت و بقاء، ۲۸ در سطح تحصیلات، ۳۱ در مشارکت اقتصادی و فرصت‌ها و ۱۲۳ در توانمندسازی سیاسی را به خود اختصاص داد. مطابق با گزارش مذکور، در مارس ۲۰۱۷م. استراتژی اقدام ملی برای زنان ۲۰۱۷-۲۰۲۲ تصویب شد. این استراتژی جهات اصلی سیاست‌های دولتی را در قبال زنان تعیین می‌کند و هدف آن تضمین مشارکت کامل و برابری زنان در تمام عرصه‌های زندگی اجتماعی است. برنامه اقدام برای اجرای استراتژی در سال‌های ۲۰۱۹م.-۲۰۲۲م.^۲ مصوب دسامبر ۲۰۱۹م. موارد زیر را ارائه می‌کند:

- (۱) ایجاد شرایط مناسب برای حفظ سلامت زنان در تمام سنین،
- (۲) بهبود موقعیت اقتصادی زنان و رفاه آن‌ها،
- (۳) پیشگیری از آسیب اجتماعی زنان و خشونت علیه زنان،
- (۴) مشارکت گسترده‌تر زنان در زندگی اجتماعی و سیاسی،
- (۵) بهبود آمار دولتی مربوط به موقعیت اجتماعی زنان.^۳

1. Decree of the Government of the Russian Federation No. 410-r of (8 March 2017).
 2. Decree of the Government of the Russian Federation No. 2943-r of (7 December 2019).
 3. Russian Federation Voluntary National Review, available at: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/26962VNR_2020_Russia_Report_English.pdf.

❖ «هدف دهم»^۱

در راستای اجرای هدف دهم دستورکار که تضمین بیش‌ازپیش حق بر برابری از طریق کاهش نابرابری در داخل و میان کشورها است، دستورکار، افزایش تدریجی و پایدار درآمد قشر پایین جمعیت جهان که ۴۰ درصد کل جمعیت را شامل می‌شود، را با معیاری ملی یعنی بالاتر از میانگین ملی هر کشور تا سال ۲۰۳۰م. ارزیابی می‌کند. نگاه به معیارهای ملی کشورها از مصادیق نسبی‌گرایی است که در بند اول این هدف قابل ملاحظه است.

با توجه به گزارش ملی داوطلبانه ژاپن در سال ۲۰۲۰م. در این کشور هیچ پیشرفتی در بهبود نسبت درآمد میان ۱۰ درصد ثروتمندترین و ۴۰ درصد فقیرترین (نسبت پارما) وجود ندارد. همچنین در این گزارش اشاره شده است که کارکرد بازتوزیع درآمد^۲، ضعیف است و نابرابری در حال افزایش است. در رابطه با شاخص ۱۰.۷.۲، درحالی‌که جمعیت ژاپن همچنان رو به کاهش است، این کشور در پذیرش اتباع خارجی و تحقق یک جامعه هم‌زیست، با چالش‌های عمده‌ای روبرو بوده است. حتی امروزه نیز این کشور با چالش‌های عمده‌ای در تحقق سیاست‌های مهاجرتی امن، منظم و مناسب از جمله تضمین حقوق کار و حق دسترسی به مراقبت‌های بهداشتی برای کارگران خارجی شاغل به‌عنوان کارآموز فنی و دانشجوی و همچنین پذیرش پناهندگان مواجه است. این گزارش نتیجه می‌گیرد که نیاز به بازنگری و اصلاح سیاست‌ها با همکاری دولت‌های محلی، جامعه مدنی و مؤسسات تحقیقاتی وجود دارد.^۳

مطابق با گزارش داوطلبانه ملی مصر در سال ۲۰۲۱م. عدالت اجتماعی و کاهش همه اشکال نابرابری، با طراحی در تمام تلاش‌های توسعه محور مصر گنجانده شده است. درواقع، یکی از ستون‌های کلیدی سال ۲۰۳۰م. مصر، عدالت اجتماعی و برابری مدنظر هدف شماره ۱۰ توسعه پایدار است که بر فرصت‌های برابر برای همه بدون در نظر گرفتن جنسیت، مذهب، نژاد، سن، ناتوانی، سطح درآمد یا موقعیت جغرافیایی تأکید دارد. در چند

1. Sustainable development goals, Goal 10.1.

2. the income redistribution function.

3. Japan Voluntary National Review-2021, available at:

https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/28957210714_VNR_2021_Japan.pdf.

سال گذشته، پیشرفت قابل توجهی در ترویج کاهش فقر، برابری جنسیتی و دسترسی برابر به خدمات ضروری حاصل شده است. همچنین در ۵ سال گذشته پیشرفت‌هایی در کاهش شکاف اقتصادی شهری/روستایی در این کشور حاصل شده است که خود نمایان‌کننده اجرای ملی اهداف به نحو مطلوب است. نرخ فقر در مناطق روستایی سریع‌تر از مناطق شهری از ۳۸.۴ درصد در سال ۲۰۱۷/۲۰۱۸ به ۳۴.۷۸ درصد در سال ۲۰۱۹/۲۰۲۰ کاهش یافته است که در مقایسه با کاهش ۱.۶ درصدی در مناطق شهری، ۳.۶ درصد کاهش داشته است. این به معنای کاهش تفاوت بین فقر در مناطق روستایی و شهری از ۱۳.۸ درصد به ۱۱.۸ درصد است که بر اساس عبارت مندرج در هدف دهم (ارزیابی با معیاری ملی یعنی بالاتر از میانگین ملی هر کشور) ارزیابی شده است.

باین‌حال، نابرابری‌های منطقه‌ای همچنان پابرجا است؛ زیرا درآمد خانوار در دوره ۲۰۱۷/۲۰۱۸ م. تا ۲۰۱۹/۲۰۲۰ م. به میزان ۱۶ درصد در مناطق شهری، در مقایسه با ۱۳ درصد در مناطق روستایی افزایش یافته است. مخارج خانوار نیز در مناطق شهری به میزان ۱۹ درصد نسبت به مناطق روستایی که ۱۲ درصد بود رشد بیشتری داشته است. به استناد گزارش مذکور، سیاست‌های اتخاذ شده توسط دولت مصر، نشان‌دهنده تعهد مصر به توانمندسازی همه شهروندانش و رفع هرگونه تبعیض از طریق کاهش اشکال مختلف نابرابری، مبتنی بر سیاست‌های ملی خود است.^۱

وفق مطالب ارسالی نروژ در گزارش داوطلبانه ملی سال ۲۰۲۱ م.، نروژ در زمینه برابری اقتصادی و اجتماعی موفق شده است که در میان کشورهای برتر جهان قرار گیرد. نروژ یکی از بالاترین کشورها در کاهش نابرابری درآمدی است. نابرابری‌های کمتری در میان گروه‌های خاص در نروژ در مقایسه با سایر کشورها وجود دارد و تحقیقات اخیر نیز حاکی از افزایش تحرک اجتماعی در این کشور است.

1. Egypt Voluntary National Review-2021, available at: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/279512021_VNR_Report_Egypt.pdf.

در خصوص چالش‌های موجود این کشور در راستای اجرای هدف ۱۰ توسعه پایدار باید گفت که یکی از مهم‌ترین چالش‌های نروژ این است که نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی در نروژ از دهه ۱۹۸۰ بر اساس معیارهای ملی این کشور افزایش یافته است. نروژ علی‌رغم داشتن یک سیستم ملی مراقبت بهداشتی همگانی، نسبت به بسیاری از کشورهای اروپایی دیگر نابرابری‌های اجتماعی بیشتری در سلامت دارد و این به‌ویژه در شکاف دسترسی، و شکاف جنسیتی نمود پیدا می‌کند. سطح فقر در میان کودکان نیز نگران‌کننده است، در حال حاضر ۱۱.۷ درصد از کودکان نروژی زیر خط فقر ملی زندگی می‌کنند.^۱

❖ «هدف شانزدهم»^۲

بر اساس مفاد مندرج در هدف شانزدهم^۳، دستور کار موظف به ترویج جوامع صلح‌جو و فراگیر با هدف توسعه پایدار، برقراری امکان دسترسی به عدالت برای همه و ایجاد مؤسسات مؤثر، پاسخگو و فراگیر در همه سطوح می‌باشد. در این راستا، تضمین دسترسی عمومی به اطلاعات و حمایت از آزادی‌های ذاتی و بنیادین، در پرتو مقررات ملی و موافقت‌نامه‌های بین‌المللی دنبال خواهد شد. توجه به مقررات ملی دولت‌ها در اجرای این هدف، نمایانگر توجه به رویکرد نسبی‌گرایانه در اعمال و اجرای این هدف می‌باشد، که یکی از اهداف حقوق بشری است.

در این خصوص ابتدا به گزارش داوطلبانه ملی دانمارک در سال ۲۰۲۱ م، پرداخته می‌شود. آمارهای رسمی در خصوص تعداد موارد تأییدشده قتل، آدم‌ربایی، ناپدید شدن اجباری، بازداشت خودسرانه و شکنجه روزنامه‌نگاران، کارکنان رسانه‌های مرتبط، اتحادیه‌های کارگری و مدافعان حقوق بشر در سال ۲۰۲۱ م. در دانمارک مطابق با

1. Voluntary National Review of Norway (2021), available at: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/28233Voluntary_National_Review_2021_Norway.pdf.
2. Sustainable development goals, Goal 16, available at: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf.
3. Sustainable development goals, Goal 16.10.

متدولوژی و شاخص دستور کار ۲۰۳۰ برای ارزیابی اجرای ملی هدف شانزدهم بر اساس مقررات ملی این کشور وجود ندارد.

باین‌حال، برای فهم نسبی‌گرایی دانمارک در اجرای این هدف، بر اساس آمارهای غیررسمی دانمارک، تخمین زده می‌شود که تعداد روزنامه‌نگاران، پرسنل رسانه‌های مرتبط، اتحادیه‌های کارگری و مدافعان حقوق بشر که در معرض قتل، آدم‌ربایی، ناپدید شدن اجباری، بازداشت خودسرانه یا شکنجه هستند، با تضامین و حمایت‌های نظام حقوقی دانمارک، صفر یا بسیار کم می‌باشند.^۱

همچنین طبق گفته اتحادیه روزنامه‌نگاران دانمارک، بخش ۷۷ قانون اساسی دانمارک، به هر شخصی حق صحبت در ملاءعام را می‌دهد و دانمارک از موافقت‌نامه‌های بین‌المللی در این منطقه پیروی می‌کند. علاوه بر این، قوانین و تضامین، از طریق قرائت دموکراتیک در پارلمان دانمارک و محاکمه در دادگاه‌ها اجرا می‌شوند.^۲

وفق گزارش داوطلبانه ملی رواندا در سال ۲۰۱۹م.^۳، شاخص‌های عملکرد ایمنی و امنیت بر اساس ویرایش پنجم کارنامه حکومت رواندا، به‌طور پیوسته افزایش یافته است و به نمره کلی ۹۴.۹۷ درصد در سال ۲۰۱۷م.، در مقایسه با ۹۲.۶۲ در سال قبل آن رسیده است. در نتیجه سرمایه‌گذاری رواندا در آشتی و صلح اجتماعی و به‌طور کلی در راستای اجرای ملی هدف شانزدهم توسعه پایدار، طبق شاخص مربوطه از ۸۰.۵۸ درصد در سال ۲۰۱۴ به ۹۳.۹۵ درصد در سال ۲۰۱۸م. (RGS 2014-16)، به‌طور قابل توجهی افزایش یافته است.

علاوه بر این، رواندا یک برنامه اقدام ملی ۲۰۰۹-۲۰۱۲م. (NAP) ۲۰۱۸-۲۰۲۲م. را برای اجرای قطعنامه ۱۳۲۵ شورای امنیت سازمان ملل متحد (USCR 1325) در مورد

1. Voluntary National Review of Denmark – 2021, available at: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/279532021_VNR_Report_Denmark.pdf.

2. Ibid.

3. Rwanda Voluntary National Review (2019)

4. RGS 2018.

زنان، صلح و امنیت، به‌عنوان گامی عملی برای حفظ و گسترش دستاوردهای ثبت‌شده در خصوص زنان، صلح و امنیت، و نیز در جهت تضمین اجرای هدف شانزدهم، تنظیم و اجرا نموده است.

همچنین طبق گزارش فوق‌الذکر، شاخص قانون و نظم «گالوپ» در سال ۲۰۱۸ م. که احساس امنیت شخصی افراد و تجربیات شخصی آن‌ها را از جرم و جنایت و اجرای قانون می‌سنجد، نشان داد ۸۳ درصد از ساکنان رواندا، به نیروی پلیس محلی اعتماد دارند و از راه رفتن به تنهایی در شب احساس امنیت می‌کنند، بنابراین رواندا در موقعیتی به‌عنوان دومین مکان امن در آفریقا قرار می‌گیرد.^۱

از دیگر کشورهای مورد بررسی، روسیه است. طبق قانون اساسی فدراسیون روسیه، حقوق و آزادی‌های انسان و شهروندان باید مستقیماً اجرا شود. حقوق و آزادی‌ها، ماهیت، معنا و نحوه اجرای قوانین، فعالیت‌های مقامات مقننه و مجریه، و نیز قواعد خودگردانی‌های محلی را تنظیم می‌کنند و با اجرای عدالت تضمین می‌شوند.

طبق قوانین روسیه، هرکس باید از حقوق و آزادی‌های خود حمایت قضایی داشته باشد. تصمیمات و اقدامات (یا عدم اقدام) ارگان‌ها و مقامات دولتی و خودگردانی محلی، انجمن‌های عمومی و مقامات، قابل تجدیدنظر در دادگاه است. این اقدامات جملگی در راستای هدف شانزدهم و اجرای ملی آن تعریف می‌گردد.

علاوه بر این، مطابق با معاهدات بین‌المللی که فدراسیون روسیه به آن پیوسته است، هرکس حق دارد برای حمایت از حقوق و آزادی‌های بشری خود، در صورتی که تمام روش‌ها و ابزارهای داخلی دولتی موجود برای حمایت قانونی انجام شده باشد، به نهادهای بین‌المللی مراجعه کند.

در این راستا به منظور بهبود سیستم حقوقی فدراسیون روسیه و همچنین ارتقای برتری قانون در سطوح ملی و بین‌المللی، یک سیستم یکپارچه نظارت بر اجرای قانون در روسیه ایجاد شده است که تجزیه و تحلیل و مطالعه قوانین و عملکرد اجرای قانون توسط مقامات

1. Rwanda (2019), VNR Report, available at: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/23432Rwanda_VNR_Document_Final.pdf.

دولتی را فراهم می‌کند. همچنین وظایف هماهنگی نظارت بر اجرای قانون در فدراسیون روسیه، توسط دستگاه‌های اجرایی فدرال انجام می‌شود و پشتیبانی روش‌شناختی آن به وزارت دادگستری فدراسیون روسیه واگذار شده است.

در پایان ذکر این نکته حائز اهمیت است که مطابق با گزارش ارسالی روسیه، نمایندگان سازمان‌های جامعه مدنی و رسانه‌های گروهی در روند نظارت بر اجرای قانون مشارکت دارند.^۱ این اقدامات در راستای عبارت «در پرتو مقررات ملی» مندرج در هدف شانزدهم قابل پیگیری و ارزیابی می‌باشد.

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادات

برای ایجاد سنتزی مناسب و کارا میان تز نسبی‌گرایی و آنتی‌تز مطلق‌گرایی، باید در دیالکتیک میان نسبت فرهنگی و جهان‌شمولی سیر نماییم. همان‌گونه که مشاهده می‌شود، نسبی‌گرایی به‌عنوان تز اصلی مقاله، در جاهای مختلف دستور کار ۲۰۳۰ مورد توجه قرار گرفته است. از میان ابر‌اهداف ذکر شده در بالا، بررسی‌ها نشان می‌دهد که هر سه ابر‌هدف به‌ویژه ابر‌هدف ساختار بنیان، مورد توجه رویکرد نسبی‌گرایانه بوده است.

چنین به نظر می‌رسد که دستورکار ۲۰۳۰، در خصوص ابر‌هدف حقوق بشر بنیان، تا حدودی محتاطانه رفتار کرده است. در دیالکتیکی هوشمندانه، رویکردی تلفیقی از نسبی‌گرایی و مطلق‌گرایی یا جهان‌شمولی را اتخاذ نموده است. مواردی که ذکر شد، به بخشی از اهداف حقوق بشری اشاره دارد که نسبی‌گرایی در آن‌ها لحاظ شده است.

لیکن همان‌گونه که بیان گردید، همه اهداف ذیل ابر‌هدف حقوق بشر بنیان، این‌گونه نیستند. این یعنی اهداف ذیل ابر‌هدف حقوق بشر بنیان، با دو رویکرد متفاوت نسبی‌گرایانه (سطور فوق‌الذکر) و جهان‌شمول یا مطلق‌گرایانه (به‌طور مثال هدف یک-۱، ۲ و ...، هدف دو-۱، ۲ و ...، هدف سه-۱، ۲ و ...، هدف چهار-۱، ۲ و ...) در بخش‌های مختلف دستور کار تنظیم و پیگیری شده است.

1. Russian Federation Voluntary National Review, available at: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/26962VNR_2020_Russia_Report_English.pdf.

بنابراین برای دستیابی به این ابرهدف و در پاسخ به سؤال مقاله باید گفت که با توجه به بررسی‌های انجام شده و مندرجات این پژوهش، دستور کار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار، با استناد به شرایط و اوضاع داخلی کشورها در خلال متن دستورکار، نسبی‌گرایی را مورد شناسایی و توجه خود قرار داده است. این امر خود راه‌حلی برای حرکت کشورهای درحال توسعه به سوی اجرای اهداف توسعه پایدار به‌ویژه ابرهدف حقوق بشر بنیان، طبق شرایط و اوضاع و احوال ملی خود است.

به نظر می‌رسد که توجه بیشتر به نسبی‌گرایی در اجرای ابراهداف توسعه پایدار به‌ویژه ابرهدف ساختار بنیان، یکی از راه‌حل‌های برون‌رفت از بحران فعلی عدم توفیق مطلوب به اهداف توسعه پایدار است؛ زیرا چنین برداشت می‌شود که با نگرش نسبی‌گرایانه، هم به ماهیت، موجودیت، و روح جهانی اهداف توسعه پایدار و به تبع آن، ابراهداف سه‌گانه مذکور لطمه‌ای وارد نمی‌شود، و هم درعین‌حال، قابلیت اجرای اهداف در کلیه کشورها اعم از توسعه‌یافته، درحال توسعه و توسعه‌نیافته، با هر نوع نگرش، فرهنگ و شرایطی را با توجه بیشتر به ملاحظات ملی، فرهنگی و ... هر کشور، ایجاد می‌نماید (وهبا، ۲۰۲۱: ۱۸).

در واقع، اجرای اهداف توسعه پایدار در کشورهای مختلف به‌ویژه ج.ا.ایران، همان‌طور که به درستی در بند ۱۲ اعلامیه دستور کار ۲۰۳۰ و نیز در سند خلاصه غیررسمی نشست هفتمادام مجمع عمومی در سال ۲۰۱۵م. درباره دستور کار توسعه پایدار در قالب یک اصل حقوقی آمده، نوعی «مسئولیت مشترک اما متفاوت»^۲ است. این اصل، که ریشه در مفهوم «میراث مشترک بشریت» دارد، ظهور خاص اصل کلی «انصاف» در حقوق بین‌الملل می‌باشد (عبداللهی و معرفی، ۱۳۸۹: ۲۳).

اصل مذکور توسط بسیاری از کشورها مورد تأکید واقع شده است، لیکن اجرای مطلوب آن، مستلزم توجه بیش‌ازپیش به واقعیت‌ها، ظرفیت‌ها و سطوح مختلف داخلی کشورهاست.^۳

1. Wahba, Mourad

2. The principle of Common but differentiated responsibilities

3. 70th Session of the General Assembly, United Nations Summit on Sustainable Development 2015, Informal summary, 27 September 2015, page: 3, available at:

در پایان، باید چنین بیان نمود که مسئولیت مشترک اما متفاوت دولت‌ها، جز از رهگذر ایجاد مشارکت و همکاری منصفانه میان کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه، و اجرای مناسب تعهدات این کشورها، پدیدار نخواهد شد.

منابع

الف - فارسی

- انصاری، باقر (۱۳۹۲). «نسبی‌گرایی در حوزه حقوق بشر از نگاه تاریخی»، *مطالعات تحول در علوم انسانی*، ۱ (۱)، ۶۶-۵۳.
- سادات میدانی، سیدحسین (۱۳۹۹). «تأملاتی بر فرایندهای غیررسمی قانون‌گذاری بین‌المللی»، نشست علمی مؤسسه مطالعات حقوق عمومی دانشگاه تهران و مؤسسه حقوق بین‌الملل پارس، آبان ماه، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.
- عبدالهی، محسن؛ معرفی، سعیده (۱۳۸۹). «اصل مسئولیت مشترک اما متفاوت در حقوق بین‌الملل محیط‌زیست»، *فصلنامه پژوهش حقوق*، ۱۲ (۲۹)، ۲۲۴-۱۹۹.
- عزیزی، ستار؛ موسوی، سید مهدی (۱۳۹۵). «پرونده گابچیگوو ناگیماروس: نقش دیوان بین‌المللی دادگستری در برجسته‌سازی مفهوم توسعه پایدار». *مجله حقوقی بین‌المللی*، ۳۳ (۵۵)، ۱۳۴-۱۰۹.
- افتخار جهرمی، گودرز (۱۳۸۸). «حقوق بشر، محیط‌زیست و توسعه پایدار»، *تحقیقات حقوقی*، ۱۲ (۵۰)، ۲۴-۷.
- میرعباسی، سید باقر؛ رئیسی، لیلا؛ موسوی میرکلانی، سیدطه (۱۳۹۳). «جهان‌شمولی و نسبی‌گرایی حقوق بشر در رویکرد اسلام و رویه‌ی دولت‌های اسلامی»، *فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی*، ۱۹ (۶۷)، ۲۱۶-۱۹۳.
- قاری سیدفاطمی، سید محمد (۱۳۸۸). *حقوق بشر در جهان معاصر*، دفتر یکم، تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش.
- زارعی، سحر؛ پوره‌اشمی، سیدعباس؛ و پورنوری، منصور (۱۳۹۶). «توسعه حقوق بین‌الملل محیط‌زیست در پرتو آراء و رویه‌های قضایی بین‌المللی»، *فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط‌زیست*، ۱۹ (۷۴)، ۲۱۶-۱۹۵.

- نادری، شیما؛ افشاری، مریم؛ فرشچی، پروین؛ پورهاشمی، سیدعباس (۱۳۹۹). «روش‌های اجرای اهداف توسعه پایدار در منطقه خلیج فارس از منظر حقوق بین‌الملل محیط‌زیست»، *فصلنامه مطالعات بین‌المللی*، ۱۶ (۴)، ۱۱۱-۱۳۱.
- پوراصغر سنگاچین، فرزام (۱۳۹۴). «اهداف توسعه هزاره (MDG) و اهداف توسعه پایدار (SDG) (از MDG تا SDG)»، *نشریه کار و جامعه*، ۱۸۶ (۱)، ۶-۶.
- مجمع عمومی سازمان ملل (۲۰۱۵). «قطعنامه تصویبی مجمع عمومی سازمان ملل در سال ۲۰۱۵ تحت عنوان "دگرگون‌سازی جهان ما: دستور کار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار"»، قابل دسترس در:

https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf.

- گزارش داوطلبانه عراق (۲۰۲۱). «گزارش داوطلبانه عراق در خصوص اجرای اهداف توسعه پایدار»، قابل دسترس در:

< <https://sustainabledevelopment.un.org/memberstates/iraq> >

- گزارش جمهوری اسلامی (بی‌تا). «گزارش کامل جمهوری اسلامی ایران در خصوص عملکرد خود در اجرای اهداف توسعه پایدار»، قابل دسترس در:

https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/dsd/dsd_aofw_ni/ni_pdfs/NationalReports/iran/Natl_Info_Iran_csd16-17.pdf.

ب- انگلیسی

- Joyner, C.; Dettling, John C. (1990). "International course about Key challenges to sustainable development at Christopher", Bridging the Cultural Chasm: Cultural Relativism and the Future of International Law," *California Western International Law Journal*, 20 (2), 275-314.
- Bexell, M., & Jönsson, K. (2017). "Responsibility and the United Nations' Sustainable Development Goals. Forum for Development Studies", 44 (1), 13-29. At: <https://doi.org/10.1080/08039410.2016.1252424>.
- Sustainable Development Solutions Network (2021). *Achieving the SDGs in Uruguay: Progress and Challenges*, Sustainable Development Solutions Network.
- Banet, Catherine (2020). *Local Content and Sustainable Development in Norway 2020*.
- Benaim, C. A.; & Raftis, L. (2008). "The Social Dimension of Sustainable Development: Guidance and Application: Thesis submitted for completion

of Master of Strategic Leadership towards Sustainability”, *Blekinge Institute of Technology*, Karlskrona, Sweden.

- Dernbach, J. C. (1998). “Sustainable development as a framework for national governance”. *Case Western Reserve Law Review*, 49 (1), 1–103.
- Calleja, Leon (2014). “Universalism, Relativism and the Concept of Law”, *Journal of the Philosophy of International Law*, 5 (1), 59-71.
- Schaefer, A.; Crane, A. (2005). “Addressing sustainability and consumption”, *Journal of Macromarketing*, 25 (1), 76–92.
- Qerimi, Qerim (2015). “Sustainable Development in International Law: From Origin to Operation”, *City University of Hong Kong Law Review*, 1-28
- Long, Graham (2015). “The Idea of Universality in the Sustainable Development Goals”, *Ethics & International Affairs*, 29 (2), 203–222, available at: <https://www.cambridge.org/core/journals/ethics-and-international-affairs/article/idea-of-universality-in-the-sustainable-development-goals/47A4B069CB37E631F260169818735CFB>.
- *Voluntary National Review of Denmark* (2021). available at: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/279532021_VNR_Report_Denmark.pdf.
- Wahba, Mourad (2021). “Can the Arab Region meet the Sustainable Development Goals by 2030?”, *The American university in cairo, school of global affairs and public policy*, available at: <https://www.thecairoreview.com/midan/can-the-arab-region-meet-the-sustainable-development-goals-by-2030/>.
- United Nations Summit on Sustainable Development (2015). *70th Session of the General Assembly*, United Nations Summit on Sustainable Development 2015, Informal summary, 27 September, available at: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/8521Informal%20Summary%20-%20UN%20Summit%20on%20Sustainable%20Development>.
- *German Voluntary National Review to the HLPF* (2021). available at: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/279522021_VNR_Report_Germany.pdf
- *The Second National Voluntary Review Report on the Achievement of the Sustainable Development Goals of Iraq* (2021). available at: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/285062021_VNR_Report_Iraq_English.pdf
- *Pakistan Voluntary National Review* (2019). available at: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/233812019_06_15_VNR_2019_Pakistan_latest_version.pdf.
- *Russian Federation Voluntary National Review* (2020). available at: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/26962VNR_2020_Russia_Report_English.pdf.
- *Japan Voluntary National Review* (2021). available at:

https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/28957210714_VNR_2021_Japan.pdf.

- ***Egypt Voluntary National Review*** (2021). available at:
https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/279512021_VNR_Report_Egypt.pdf.
- ***Voluntary National Review of Norway*** (2021), available at:
https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/28233Voluntary_National_Review_2021_Norway.pdf.
- Rwanda (2019). ***VNR Report***, available at:
https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/23432Rwanda_VNR_Document_Final.pdf.
- ***Voluntary National Review of Norway*** (2021). available at:
https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/28233Voluntary_National_Review_2021_Norway.pdf.